

Bhaṭṭa Narasiṃha's Sarasvatīkaṇṭhābharaṇa-vyākhyā (Pariccheda II-3)

Katsuhiko Kamimura

This text is a continuation of Pariccheda I (published in *Buddhist Studies*, Vol. V, international Buddhist Association, Kamoe, March 1976), Pariccheda II-1 (in *J. Okuda Commemoration Volume*, Heirakuji, Nov. Kyoto, 1976), and Pariccheda II-2 (in *Journal of Indian and Buddhist Studies*, Vol. XXIV, No. 1, December 1975). For abbreviations, see my previous editions of the *S. K. Ā. Vyākhyā*.

July 11, 1976.

TEXT

(II. 63) asthānayamakam lakṣayati—nādaḥ na madhya iti.
(II. 64) tasya bhedaḥ āha—pāda iti. svabhede cānyabhede ceti. svabhede-
'sthānayamakabhede, anyabhede sthānayamakabhede, sthūlam sūkṣmam ceti.
(v. 124) vīṇām ityādi: vīṇām pākṣiṇām vṛndam, etasya kūṭe samaruti maru-
tsahite, (¹→sutaruṇi śobhanadrume^{←1}), sutaruṇi śobhanatāruṇye, suramaṇi śo-
bhanapramade, samaruti samaśabdaṁ vasati.²) tat³) tasmāt, guṇaruci guṇapa-
kṣapāti, madyam ca cittam⁴). asmin kroḍe suramaṇi guṇaruci, indranīlamanī-
viracitaḥ parvata iti. (v. 125) svastha ityādi: rurur hariṇaḥ. ururatiḥ
prṭhuprītiḥ. atitanutanv⁵) atikṣāsarīre. matimati buddhimati. (⁶→gurugurum
atīśayena gurum. ayīty avayo 'nunayadyotakaḥ.^{←6}) mayi taritari sati mayi tīrṇa-
vati sati. sati⁷) pativrate. mayy evaṁbhūtaṁ daityānikam jītavati. loko yathā
svastho 'bhūt, tathā, evaṁbhūto hariṇo 'pi svasthaḥ śaile 'sminn⁸) āstha ity
arthaḥ. (v. 126) na gajeti: nagaḥ acalasaṁbhavaḥ, na na santi, (⁹→gajāḥ kari-
ṇaḥ. dayitā(h) priyā(h), adayitā dayavāṇīkṛtā(h).^{←9}) (¹⁰→vigataṁ viśiṣ-
ṭam¹¹) gataṁ vigataṁ vyapagataṁ.^{←10}) (¹²→lalitaṁ kṛṇītam, lalacalane¹³) cali-
tam(?).^{←12}) pramadā strī, apramadā prītiśūnyā, (¹⁴→āmety avyayam, hatā him-

-sitā,^{←14}) mahatām mahātmanām, araṇaṃ raṇaśūnyam, maraṇaṃ mṛtiḥ, samayāt
 samayaṃ prāpya, samayāt samagacchat. raṇadhvastaparikarasya kasyacid vaca-
 nam idam. (v. 127) vividheti: caturdaśākṣarapādaḥ samavṛtto 'yaṃ ślokaḥ.
 vividhadhavadanā bahuprakāradhavadrumakānanā; nāgagarddharddhanānavivi-
 tatagaganā¹⁵) nāgeṣu bhujageṣu gṛdhyanty abhilaṣyantīti nāgagarddhās taiḥ¹⁶),
 nānā(?¹⁷) eva ṛddhaiś ca, nānāvidhaiḥ vibhiḥ pakṣibhir vitatagaganā vyāptā-
 kāśā; anāmamajjjanānā nāmāpi yathāsūnyam bhavati tathā majjjanaprāṇā¹⁸);
 ruruśaśalalanā ruruśaśayoś cālani; nāv āvayoḥ, abandhundhunānā¹⁹): ahr̥dyam²⁰)
 dhunvatī; mama hi hitatanā²¹) mama hi hitakāriṇī; anānana²²) svasvanānā:
 anānanā²³) apratitatā svayaṃ²⁴) yathā bhavati tathā svanānā svananaśilā; eva-
 m̐bhūtā seyam aṭavīty arthaḥ. (v. 128) upoḍharāgeti: madenopoḍharāgāpy
 abalā madenasā matpāpena manyurasena yojitā prāpitā. anaṅgatāpitā[m]²⁵) an-
 aṅgena santāpavattām gatāpy etāvate santāpāpy etāvate santāpāya mama nāsa
 nābhūd iti. anaṅgajvarasantāpaṃ prāptāpi mām²⁶) aprāpitā sā mama naitāvate
 duḥkhāyābhūt. yāvate madarāgadaśāyām manyurasam²⁷) prāptety arthaḥ.
 (v. 129) matāmdhunānetyādi²⁸): (29→aramatām³⁰) aviṣayasāṅginām matām abhi-
 matām akāmatām³¹) niṣkāmatām dhunānā³²) vitara[n]ti,^{←29}) atāpenāpi labdh-
 (āgrimat)ānulomatā samatā³³). atāmyto 'muhyatas³⁴) tava matāv uttamatā yā,
 (35→anulomatām [tām] ayati prāpayati samatā,^{←35}) na tu vāmateti. (Prose be-
 fore v. 130) svabhede pūrvabhedānucchedeneti: svasthānayamakam³⁶) tasya
 bhede pūrvasya sthānayamakasyādimadhyamayamakatvādibhedānucchedena³⁸) sthū-
 lam udāhriyata ity arthaḥ. (v. 130) satamā ityādi: satamālatvāt satamās tama-
 ḥsahito yaḥ, (39→yataś ca pārāpārā nāma sarit,^{←39}) lokālokānukṛtir viśṛtatvād
 lokālokaparvatānukārī, anabhṛakūṭair abhṛakūṭarahitaiḥ kūṭaiḥ śṛṅgair upala-
 kṣitas tathāpy adāvo dāvāgnirahitaḥ, sadāvo dāvena sahitaḥ, sa hy ayaṃ⁴⁰) sa-
 hyaḥ sahyaparvataḥ; evaṃbhūto yaḥ sa hy ayaṃ sahyaparvata ity anvayaḥ.
 (Prose after v. 130) atra viṣameti: atra prathamatṛṭīyapādaḥ viṣamau, dvitī-
 yacaturthau samau, tau tadantāv asthitau tadgaditasyādiyamakasya svagatayor
 ādyantayamakayoḥ samāhāreṇādīmadhyāntayamakatām āpādayataḥ. pārāpāreti⁴¹)
 sahyāḥ sahya⁴²) iti cāvṛṭṭī sthūle evādimadhyavyapadeśa[m], dvitīyapādāpekṣa-
 yā (44→"divyapadeśam, ardhāpekṣayā^{←44}) madhyavyapadeśam ca labhate. tenā-
 dimadhyavyavasthābhāvād asthānayamakatvam, tathāpi tadvyapadeśāt pūrva-

(16) Bhaṭṭa Narasiṃha's Sarasvatikanṭhābharāṇa-vyākhyā (K. Kamimura)

bhedānuccheda iti. (Prose before v. 131) tad eveti: pūrvabhedānucchedy eve-
ty⁴⁵⁾ arthaḥ. (v. 131) sanākavanitam iti: avato rakṣataḥ phaṇavataḥ phaṇino-
matā⁴⁶⁾ abhimatā rasaparā⁴⁷⁾ rasena prakṛṣṭā⁴⁸⁾ parāstavasudhā tyaktavasudhā⁴⁹⁾,
evambhūtā sudhā vasudhām parityajya, evambhūtam enaṁ girim adhivasatīty
arthaḥ. (Prose after v. 131) atra pādāntādiṣv iti: pādānām anteṣv ādiṣu varta-
mānaṁ ciraṁ ciraṁ ityādi madhyepādavicchedā[d] vyapetaṁ pādamadhyaga-
taṁ⁵⁰⁾ nitam nitam ityādi madhyepādāntarābhāvād avyapetaṁ tad ubhayaṁ api
pādāntādyoḥ saṁhitāyā vicchede sati vyapetāvyapetalakṣaṇaṁ bhinnajātīyatvaṁ
parityajyāvyapetatvarūpeṇābhinnajātīyaṁ jāyate. tato 'nyabhedasya vyapetasyoc-
chedaḥ. madhyayamakativāparityāgāt⁵¹⁾ sva(tu?) pūrvabhedānucchedaḥ, saṁdhi-
sthatvād asthānayamakativam ceti. (v. 132) akhidyateti: yasya taṭe 'ravinda-
dhāne⁵²⁾ 'ravindānām nidhāne tasminn āsannatvād udagratāpaṁ raviṁ dadhāne-
'pi⁵³⁾ bhṛṅgāvalir nākhidyata⁵⁴⁾. kutaḥ? ⁵⁵⁾ svabhāreṇa⁵⁶⁾ namattāmarasā⁵⁷⁾ satī
(⁵⁸⁾→bhṛṅgāvalir nipītarasā⁵⁹⁾ matteti, yata iti. (Prose after v. 132) atra mābhūd
iti^{←58)}; iha pya-kāra-ma-kārābhyaṁ⁶⁰⁾ vyavāyān na vyapetatvam, āvṛttidvayena
pādasya sarvasyāpi vyāpter asthānayamakativam cety arthaḥ. (v. 133) kareṇur
ityādi: kareṇuḥ kariṇī, prasthitaḥ prasthānam akarot, reṇuḥ śabdāyante sma.
aṇuḥ sūkṣmo reṇū rajaḥ. (Prose after v. 133) ⁶¹⁾→tat tv iti: reṇureṇur ity
[āvṛttir asti(?)].^{←61)} tat tu svāpekṣayā na madhyam⁶²⁾; pādādigatatvāt. kareṇur
ity apekṣayā nādiḥ; madhyagatatvāt. tenādimadhyādivyavasthābhāvād asthāna-
yamakatvam iti. (v. 134) jayantītyādi: he jayanti mahālakṣmī! ye te dehaṁ
namasyanti te sadaiva jayanti. atonam asyanti: atayā(?)⁶³⁾ alakṣmyā yad ūnaṁ
vikalatām āpannaṁ tad api⁶⁴⁾ kṣipanti. he sadāde he⁶⁵⁾ satām ādibhūte bha-
vāni gauri! aham ato bhavāni. 'sārvavibhaktikas tasiḥ.' asyāṁ namasyāyāṁ
bhavedyam ity arthaḥ. (v. 135) yāmetyādi: yāmānītā (⁶⁶⁾→yā mānibhir itā^{←66)}
prāptā, ānītāyāmā: ānītaḥ prāpita āyāmo yasyāḥ sā⁶⁷⁾ āyānavatīty arthaḥ.
lokādhīrā lokasyādheḥ prerikā, dhīrāloka dhṛṣṭāloka, senā inasahitā, (⁶⁸⁾→sannā
satpuruṣavatī^{←68)}, asannā avasādarahitā,⁶⁹⁾ senā pṛtanā sā tādṛśī, alaṁ paryā-
ptaṁ⁷⁰⁾ hatvā himsitvā, āhavadat. tvā tvām. asāraṁ sārāśūnyaṁ⁷¹⁾ durbalam
iti yāvat. evambhūtāyā senāyā⁷²⁾ tvām paryāptaṁ hatvā sāraṁ āheti saṁban-
dhaḥ⁷³⁾. (Prose after v. 135) nanu vyapetaṁ asthānayamakam idam⁷⁴⁾ udāhṛ-
tam. tan na saṁbhavati. yāmayāmetyāder vyapetatve 'py ādyantayamakata⁷⁵⁾

nītānītetyāder avyapetamadhyayamakatayā ca sthānayamakativād avyapetatvāc cety āśaṃkyāha—yadyapīti. satyam; tathāpi maṇḍūkaplutyā^(76→yā?) gata-pratyāgatiḥ^{←76)}, yā ca *yāmānītetyā*dau yatiḥ, tābhyāṃ naitat⁽⁷⁷⁾ sthānayamakam ullikhati sphuṭībhavati, kiṃ tv⁽⁷⁸⁾ asthānayamakam⁽⁷⁹⁾ eva sphuṭībhavatiṭy art-haḥ. (v. 136) haṭhapīteti: evaṃbhūtā pāṭalākālikā, anekair alibhir lilihe, āsvā-ditety arthaḥ. (Prose after v. 136) nanv etat prathama(dvitiya?)pādasyānte dvitiya(trītiya?)pādasyādau ca vartamānaṃ sthānayamakam evety āśaṃkyāha —na caitad iti. nanu yadi vyapetāsthāna(?)⁽⁸⁰⁾yamakodāharaṇam, upoḍharā-geṭi⁽⁸¹⁾ kāñciguṇavac chṛīkhalābandhena pravṛttatvāt kāñciyamakasamjñitam; tatrāpy evaṃ vyapetāvyapetāsthānayamakativāṃ syāt. tatrāha—na caitad iti. (v. 137) dharādhareti⁽⁸²⁾: evaṃbhūtā dharābhujāṃ⁽⁸³⁾ bhujā mahiṃ pātuṃ sa-hanta iti⁽⁸⁴⁾ saṃbandhaḥ. (v. 138) sālaṃvahanṭītyādi: taḍid⁽⁸⁵⁾bhāsuratāpanīyaṃ taḍidvadbhāsurā⁽⁸⁶⁾tapanīyanirmitaṃ prākāraṃ vahanṭi⁽⁸⁷⁾, alaṃ bhūyiṣṭhaṃ su-ratāpanī surāṇāṃ tāpanakari⁽⁸⁸⁾ rakṣobharakṛtena kṣobheṇa śabdāyamānatrikūṭā kalaṅkarahitā kalikāsadrśāsailakūṭā⁽⁸⁹⁾ seyaṃ laṅketi. (Prose after v. 138) atra sālaṃ sālaṃ iti: ^{(90→iha sālaṃ sālaṃ} iti^{←90)} pādādigatatvāt sthānayamakalakṣa-ṇasya ^{(91→bhedaḥ. rakṣobharakṣobhetyāder} avyapetalakṣaṇasya^{←91)} bheda iti. (v. 139) madhurayetyādi: evaṃbhūtayā⁽⁹²⁾ madhukarāṅganayā nibhṛtākṣaraṃ⁽⁹³⁾ muhur ujjaḡe⁽⁹⁴⁾, udgīyate smeti. (II. 65) “sthānāsthānavibhāgābhyāṃ pādabhe-dāc⁽⁹⁵⁾ ca bhidyate” (S. K. Ā. II. 59cd) iti yad uktaṃ tatra sthānāsthānavibhā-go lakṣitaḥ. saṃprati pādakṛto bhedo lakṣyata ity āha—sthānāsthāneti. (v. 140) na mandayeti: āvarjitamānasātmayā naman⁽⁹⁶⁾ āvarjitān namribhūtān mānasān me mahyam ānaman⁽⁹⁷⁾ dayāvarjitamānasātmayā⁽⁹⁸⁾ dayayā varjitena mānena saha vṛttir ātmā yasyās tathābhūtayā mandayā mayā na⁽⁹⁹⁾ jiviteśvaraḥ saṃālīṅgyateti⁽¹⁰⁰⁾. (v. 141) drśyas tvayāyam ityādi: rucireṇa tejasvinā netrā nāyakena; nāyako(?)⁽¹⁰¹⁾ manuṣyākāra⁽¹⁰²⁾ iti; yāvan nākaṃ svargam amṛtādi-pradānena⁽¹⁰³⁾ lālayatiṭy [ā]nākālālī yaḥ sa payonidhiḥ, ayaṃ purato⁽¹⁰⁴⁾ draṣṭa-vyaḥ. kuta iti cet? nānāvidhāyāṃ kalāpaṅktau⁽¹⁰⁵⁾ rucirābhilāṣo yasyāḥ sā nā-nākālāliruciḥ⁽¹⁰⁶⁾, eṇanetrā mṛgalocanā śrīḥ svayaṃ yasmād ajanīti⁽¹⁰⁷⁾. (v. 142) smarānala iti: he arasekṣaṇe!⁽¹⁰⁸⁾ mānavivardhitas⁽¹⁰⁹⁾ tāmarasekṣaṇena⁽¹¹⁰⁾ tena samaṃ saha samantataḥ⁽¹¹¹⁾ sarvatra tato ^{(112→vistṛto} yaḥ smarānalaḥ sa te^{←112)} nirvṛtiṃ tām kiṃ nāpakaroti⁽¹¹³⁾. (v. 143) sabhā surāṇām ityādi: abalā⁽¹¹⁴⁾,

(18) Bhaṭṭa Narasiṃha's Sarasvatikaṇṭhābharaṇa-vyākhyā (K. Kamimura)

aḥ viṣṇur balam¹¹⁵) yasyāḥ sā¹¹⁶), vibhūṣitā vibhubhir adhyuṣitā¹¹⁷) surāṇām sabhā¹¹⁸) yasya tava guṇair ārohi¹¹⁹), sa tvam abalāḥ striyo vibhūṣitā alaṃkṛtā vihārayan vihāravartīḥ kuruvan bhāsurāṇām ujjaḥśāṇām purāṃ¹²⁰) purīṇām¹²¹) sampado nirviśa, anubhaveti¹²²). (v. 144) kalaṃkam iti: kalaṃ madhuram uktaṃ vacanam, tanumadhyānāmikā tanor madhyasya namanakarī stanadvayī ca tvadṛte¹²³) kaṃ na hanti, sarvān api hanty eva. ato bhavatpramukhe gaṇane pravṛtte, anāmikā dvitīyāṅguliḥ kalaṅkena mālinyena muktaṃ tanumad vighrahavat kiṃcid bhūtaṃ na hi yātīti; tvayi gaṇite tvādṛśo dvitīyo na labhyate ity arthaḥ. (v. 145) yā bibhartīti: atikālimālayā kālīmna¹²⁴) ālayam atikrāntavati¹²⁵), atīṣayena nīleti¹²⁶) yāvat; yā¹²⁷) kalavallakīguṇasvānamānaṃ kalasya vallakīguṇasvānasya ca¹²⁸) bahumānaṃ bibharti; upagītayā¹²⁹) upānte gītavyā tayālimālayā svānamā sukhena namayitum śakyā kāntaṃ vallabhaṃ kā na namati¹³⁰), sarvāpi khalu namaty evety arthaḥ. (v. 146) aneketi: anekapāda-bhramadabhra¹³¹)sālam anekeṣu paryantaparvateṣu bhramadabhraśreṣṭham¹³²), (33→mānyedṛśābhīrupatatrikūṭaṃ mananīyedṛg vibhaya(?)¹³⁴)patatrisamūham; anekapādabhramadabhrasālam anekapānām gajānām adabhra[m] [a]tucchaṃ madaṃ bibharti yasya sāladrumaḥ; taṃ he^{←133}) mānye bahumānārhe bhīru bhayaśīle, trikūṭaṃ dṛśā¹³⁵) pata gaccha; (136→evambhūtaṃ trikūṭaṃ parvataṃ paśyety arthaḥ.¹³⁶) (v. 147) ghanam iti: ghanam nibiḍaṃ vidāryā¹³⁷) vidārīnāmnā latayā, arjunabāṇapūgam arjunaṃ ca bāṇaṃ ca pūgaṃ cārjunabāṇapūgaṃ ghanam guru vidārya vibhidya; (138→arjunabāṇapūgaṃ pārthasya bāṇasamūham,^{←138}) sasārabāṇaḥ sāsasahitena bāṇena śabdena sahitaḥ, ayug ekaḥ, alocanasyādaraśūnyasya, sasāra jagāma, bāṇaḥ śaraḥ. ayugalanasya trinayanasya¹³⁹), anādarayuktaḥ¹⁴⁰) sasābdaḥ parameśvarasyaiko bāṇaḥ, evambhūtaṃ drumasamūhaṃ pārthasya¹⁴¹) śarasamūhaṃ ca bhittvā jagāmety arthaḥ. (v. 148) kalāpinām iti: kalāpinām¹⁴²) ke jale śabdāyanta iti kalāpino haṃsās teṣāṃ cārutayā cārutvena sahopayānty upagacchanti vṛndāni kulāni lāpoḍhaghanāgamānām¹⁴³) lāpena śabdena ūḍhaṃ¹⁴⁴) ghanam nibiḍaṃ āgamaṇam yeṣāṃ teṣāṃ śabda¹⁴⁵)sūcitāgamanānām iti yāvat. kalāpinām (146→mayūrāṇām ārutayaḥ^{←146}) śabdāś (147→cāpayānty apagacchanti vṛndānilāpoḍhaghanāgamānām vṛndānilaśūnyameghāgamanānām^{←147}). āgacchanti haṃsā gacchanti mayūrā ity arthaḥ¹⁴⁸). (II. 67) ekākāracatuṣpādam iti: ekākāracatuṣpādaṃ ślokaḥ¹⁴⁹) mahā-

yamakam^(150→) tatrādyam pādaś ca ślokaś ca^(←150) punar abhyāsāvaha⁽¹⁵¹⁾ iti. (v. 149) sabhetyādi: sabhā pariṣat, samānābhīmānasahitā, sahasā hāsasahitā, aparāgād dveṣāt, sabhāsamānā bhāsamānena śobhamānena sahitā, ^(152→)sahasā jhaṭiti, parāgā parāgavatī⁽¹⁵³⁾, sabhām^(←152) bhāsanāmnām pakṣiṇām bahumānena sahitā; ^(154→)sahasā sahomāsenā, aparānyā, āgād āgacchat;⁽¹⁵⁴⁾ sabhā saprabhā samānā sadṛśī saha sārddham sā tādṛśī parāgāt parasmād agāt. parvatāt pūrvaṃ sābhīmānā hāsavatī śobhamānair haṃsādibhiḥ sahitā ca pakṣipariṣat sahomā-saviṣayād aparāgāt. tadāgamanaviṣaye⁽¹⁵⁵⁾ jhaṭiti parāgamat, tayā sadṛśī bhāsa-pakṣiṇām⁽¹⁵⁶⁾ bahumānavatī saprabhā cāparā⁽¹⁵⁷⁾ pariṣat sahomāsenā sārddham parasmāt parvatād⁽¹⁵⁸⁾ āgacchatīty⁽¹⁵⁹⁾ arthaḥ. (v. 150) pravaṇetyādi: pravaṇa-madabhramadacaladviparājitam⁽¹⁶⁰⁾ pravaṇaiḥ⁽¹⁶¹⁾ pariṇamadbbhir madena⁽¹⁶²⁾ bhramadbbhiś cācalavartibhir dvipair⁽¹⁶³⁾ virājitam, ūḍhavimalam ūḍham(?)⁽¹⁶⁴⁾ vī-nām⁽¹⁶⁵⁾ pakṣiṇām malam⁽¹⁶⁶⁾ yena tam(?)⁽¹⁶⁷⁾, ahitatarāṅgam ahibhis tatasthānam⁽¹⁶⁸⁾, virasam nīrasam, sadātimīśritam⁽¹⁶⁹⁾ acyutadhāmaprabhūtaśikhicaritavanam⁽¹⁷⁰⁾ acyutatejaś prabhūtena kṛśānūnā bhakṣitajalam⁽¹⁷¹⁾; pravaṇam prakṛṣṭavanam, adabhramadacaladviparājitam ūḍhavimalamahitatarāṅgam yasya, ūḍhā(?)⁽¹⁷²⁾ aśīrṇā vimalā malarahitāś ca tarāṅgā adabhreṇa madena caladbhyo⁽¹⁷³⁾ vibhyaḥ pakṣibhyaḥ⁽¹⁷⁴⁾ parājitās tam, aśīrṇā nirmalā mahāntāś ca yasya tarāṅgāḥ samadaiḥ pakṣibhir viśīrṇāḥ samalāḥ kṣudrāś ca kṛtās tam iti yāvat⁽¹⁷⁵⁾; virasamśada⁽¹⁷⁶⁾ pātāla⁽¹⁷⁷⁾ vartināgapariṣadā, atimīśritam atīvamiśritam, acyutadhāma puruṣottamasthānam, prabhūtaśikhicaritavanam⁽¹⁷⁸⁾ prabhūtair mayūraiḥ sañcaritavanam⁽¹⁷⁹⁾; evaṃbhūtam samudram paśyety arthaḥ.⁽¹⁸⁰⁾ (v. 151) samānayetyādi: ^(181→)samānaya lakṣmīnītisahita!^(←181) asamāna sadṛśa-rahita! yā samā yā tava sadṛśī, anayā samānayā, etayā sapūjayā samāḥ samvatsarān naya gamaya. punaḥ kimbhūtayā? amānayā mānarahitayā, uttarottaram⁽¹⁸²⁾ hi vṛddhayeti yāvat. samānasya samāgamaya. āsābhūt. mā lakṣmīḥ. na nāsti yā⁽¹⁸³⁾ yādṛśī. ^(184→)he lakṣmīnītisahita!^(←184) asadṛśa! yā tava sadṛśī, anayā dṛṣyamānayā sampūrṇayā uttarottaram abhivṛddhayā lakṣmyā sahitaḥ samvatsarān gamaya; yā ca lakṣmīr itaḥ pūrvaṃ nābhūt, tām apy ānayety arthaḥ.⁽¹⁸⁵⁾

(to be continued)

Variant Readings and Related Notes

- 1) Omitted in **T**. 2) Cf. *Ratn.*: samaruti samānakūjite. 3) **K. M.**, **A. B.** tena. 4) **M** camacittam. 5) **T** atititanu. 6) **B. N.** 's reading is *guru-gurum aṃyi*; different from *Ratn.*: guru vipulam. guruḥ śakraḥ. mayo daityaviśeṣaḥ.
- 7) **T** omits *sati*. 8) **M** śailosminn. 9) **B. N.** 's interpretation is different from *Ratn.*: daitā vallabhāḥ. evaṃvidhā api gajā hastino na dayitā a rakṣitāḥ.
- 10) *Ratn.*: vināṃ haṃsaprabhṛtināṃ pakṣiṇāṃ gataṃ caṅkramaṇaṃ vigatam apa-gatam. 11) **M** viśliṣṭaṃ; **T** viślaṣṭaṃ. 12) *Ratn.*: laliṭaṃ vilasitaṃ. laliṭaṃ bhraṣṭaṃ. 13) **M** calacalane; **T** dalacalane. 14) *Ratn.*: āmaś cittavyathārūpo rogas tena hatā. 15) **M** nāgagardhardhardha na na vivitatagaga; **T** nāgarddhā-nānavivitataganā. 16) **T** tau. 17) **M** snātā; **T** nnāta. 18) **M** majja-jjanavraṇā. 19) **M** abaḍuṇḍunānā. 20) **M** ahudyam. 21) **M** mama hitenā. 22) **M, T** anātasa. 23) **M, T**, anātātā. 24) **M** svam. 25) **T** omits *an-aṅgatāpitām*. 26) **T** mā. 27) **M** manyura-. 28) **M** matā etetyādi; **T** madāndhunetyādi. 29) Different from *Ratn.*: matāṃ saṃmatām āramatāṃ yoginām akāmatāṃ vitarāgatāṃ dhunānādhaḥkurvāṇā. Cf. *Ratnaśrī* comm. ad *Kāvya-lakṣaṇa* (K. Ā.) III. 49: āramatāṃ tapasvinām akāmatām alubdhatāṃ matāṃ praśastāṃ dhunānā jayanti..... 30) **T** āramatām: the same reading as *Ratn.*
- 31) **M** omits *akāmatāṃ*. 32) **M** druhānā; **T** duhānā. 33) **M** sāmatā saṃ-matā; **T** sāmatā saṃmatāsaṃmatā. 34) **M** atāmyatāmuhyas; **T** atāmyata amu-hyata amuhyatas. 35) **B. N.** 's reading is *uttamatānūlomatām* instead of *uttamatāvilomatām*. Cf. *Ratn.*: ata evottamatāyā vilomatām atirekam ayatī na gacchan-tī.....; *Ratnaśrī*: uttamātāyā pradhāna[tva]sya vilomatāṃ prātikulyam adhamatām ayatī agacchantī.....; 36) **T** svam asthānayamakam. 37) **M** omits *pūrva-sya*. 38) **M** -bhedena cchedena; **T** -bhedānubhedena. 39) Different from *Ratn.*: pārā nāma nadi tasyāḥ pāre āyato vistirpo..... **M** yataś ca parāparā nāma sarit; **T** yataś ca pārāvāra nāmāsīt. 40) **M** saḥ ayaṃ; **T** saḥ hiyaḥ ayaṃ.
- 41) **M, T** pārāvāreti. 42) **M** sahyasya savya. 43) **M** cāpi sthūla; **T** cāv-ṛttisthūla. 44) **T** ādimadhyāpekṣayā. 45) **T** pūrvabhedānucchedyavya ity.
- 46) The same reading as **A. B.**: matā phaṇavato. Cf. **K. M.**: mahāphaṇavato; *Ratn.*:..... mahāphaṇavān vāsukir..... 47) **M** rasavarā; **T** rasavatā. 48) **T** rasenāprakṛṣṭā. 49) **T** -vasudhāḥ. 50) **M** pādamaḍhyāgatama; **T** pādama-dhyāgatama. 51) **M** madhyayamakasyāparityāgāt. 52) **M** aravindanidhāne.
- 53) **M** raviṃ dadhāne; **T** vindadadhāne'pi. 54) **M** śṛṅgāvali nākhidyata; **T** bh-ṛṅgāvali nākhidyata. 55) **M** kṛta. 56) **T** svabhāseṇa. 57) **T** namatvā-marasā. 58) Omitted in **T**. 59) **M** na pītarasā. 60) **M** ihāsyā karama-kārābhyāṃ; **T** ihāpyakāramakārābhyāṃ. 61) **M** tatireṇakṛtye; **T** tat tv iti reṇuke kṛtye. 62) **M, T** nāmadyam. 63) **M** anayā; **T** ataya. 64) **M** tathāpi. 65) **T** omits *he*. 66) **M** yāmāni bharitā; **T** sāmāni haritā. 67) **M** yasyāṃ sā; **T** omits *sa*. 68) **M** tatpuruṣavatī; comp. *Ratn.*: āsannā nikaṭa-

vartinī. 69) **M** jyāsannā sādārā sādārā eṣā; **T** āsannā sādarahitā. 70) **Comp. Ratn.**: āram arisamūhaṃ. 71) **T** asārarasasārasūnyaṃ. 72) **T** evaṃbhūtayā senasā. 73) B. N. 's interpretation of this verse is quite different from *Ratn.* 74) **T** omits *idam*. 75) **M** ādyantayamakatve yā. 76) **M** āyatagatapratyā-gatiḥ; **T** avagatapratyāgatiḥ. 77) **M** naitasya. 78) **M** kiñ ca; **T** kinv. 79) **M** sthānayamakam. 80) Or *vyapetasthāla* - ? **M, T** vyapetaṃ sthūla-. 81) II: v. 128. 82) **M** dhārādhāreti; **T** dhārādhareti. 83) **M** dhārābhujāṃ. 84) **T** sahaṁti saha iti. 85) **M** taḍid-; **T** taḍit-. 86) **M** taḍidvadbhāsura-. 87) **M** vahanti. 88) **T** tāpakārī. 89) Different from *Ratn.*: akalikāni kalirahitāny adrikūṭāni suvelāśikharāṇi yasyāṃ sā tathā. 90) Omitted in **T**. 91) Omitted in **T**. 92) **M** evaṃbhūtā; **T** evaṃbhūtā vā. 93) **T** nibhṛtam akṣaraṃ. 94) **T** ujjāhe. 95) **T** padabhedāc. 96) **M** āvarjitamānasāṃ mayā namat; **T** āvarjitamānasamayā namat. 97) **M, T** ānama. 98) **T** dayāvarjitaṃ mānasān māyā. 99) **M, T** mandāyamānāyā. 100) **M** samāliṅgiteti; **T** samāliteti. 101) **M, T** nānaro. 102) **T** manuṣyākṛtir. 103) **M** -pṛḍakau. 104) **M** puro. 105) **M** kalāvarjau; **T** kalāpaṅkau. 106) **M** nākalāliruciḥ. 107) **M** ya svadajaniti; **T** yasmād ajanāti. 108) **M, T** alasekṣaṇe. 109) **M** mānavardhistas; **T** mānavatārdhdhis. 110) B. N. 's interpretation is very peculiar; or the reading might be *tāmarasekṣaṇe..... arase kṣaṇena.....* 111) **M** samāsaha samantaḥ. 112) **M** viśmṛto 'yaṃ smarānaprahasate. 113) **M** kin nāvākarotiti. Cf. **K. M., A. B., K. Ā.** III. 62: kim apākaroti.....na; Taruṇavācaspati Ṭikā (p. 266): nāpakaroti. 114) **M** abalāḥ. 115) **M** balā. 116) **T** adds *abalā* after *sā*. B. N. 's interpretation is peculiar; **comp. Ratn.**: abalā balākhyena dānavena rahitā: agrees with the commentaries by Ratnaśrījñāna (p. 223) and Taruṇavācaspati (p. 262) on **K. Ā.** II. 58. 117) **M** apy uṣitā. **Comp. Ratn.**: vibhūnā śakreṇādhyāsītā.....; *Ratnaśrī* (p. 223): vibhoḥ śakrasya uṣitā vāsādhāraḥ vibhūṣitā śakrādhyāsītā. But cf. Taruṇa. Ṭikā (p. 262): vibhūṣitā vibhavaḥ prabhavaḥ bṛhaspatiprabhṛtayaḥ, tair uṣitā sevītā. 118) **M** senā. 119) **T** ārohitā. 120) **M** purāṇaṃ; **T** puṣaṃ. 121) **T** purī. 122) **M** abhaveti; **T** anubhavati. 123) **T** tavatkrte. 124) **T** kālīnāmnaḥ. 125) **T** atikāntavati. 126) **M** leti. 127) **M** yo. 128) **T** omits *ca*. 129) **T** omits *upagītayā*. 130) **M** kānanamatiḥ; **T** kānanam iti. 131) **M** omits *-abhra-*. 132) **M** bhramāḥ dabhre śreṣṭha. 133) Omitted in **M**. 134) **T** -vigha-; cf. *Ratn.*: abhīravo bhayarahitāḥ. 135) **M** diśā. 136) **M** evaṃbhūtatrikūṭa.....vatyety arthaḥ. 137) **M** vidāryaṃ. 138) **M** arjunaḥ apūgavātavyabāṇasamūha. 139) **M** omits *trinayanasya*. 140) **T** anādaramuktaḥ. 141) **T** adds *ca* after *pārthasya*. 142) **M** omits *kalāpināṃ*. 143) **M** ghanāgamānāṃ. 144) **M, T** unāṃ. 145) **M** sapta-. 146) **M** mārutayaḥ. 147) **M** ca upayānti upayānti upagacchanti bṛndāni lopo gūḍhadhanāgamānāṃ bṛndānilāsūnyam eva ghanā-mamānāṃ. 148) The same interpretation as *Ratn.* **Comp. Taruṇa. Ṭikā** ad

◄(22) Bhaṭṭa Narasiṃha's Sarasvatikanṭhābharṇa-vyākhyā (K. Kamimura)

K. Ā. III. 56 and Eng. trans. of K. Ā. by S. K. Belvalkar (: mayūras come and haṃsas go away!). 149) M ślokābhyāsa; T ślokābhyāsasaś ca. 150) M tatrāpākaś ca ślokaś ca; T tatrādyantapādaślokaś ca. 151) M purabhyāsāvarhata. 152) Omitted in T. 153) M saparāgavat. 154) M sahomāsenāparānyā āgāt. 155) M tadāgamane viṣaye; T tadāgamanasamaye. 156) M bhāsavatama; T bhāsapakṣā. 157) M saprabhāvāparā. 158) M parastāt parvatam. 159) T parvatādigacchad ity. 160) M -bhramacaladviparājitam; T -bhramacadvirājitam. 161) M prapannaiḥ. 162) M madane. 163) T calavārtibhidvipair. 164) M, T ūḍhām. 165) M linām; T pīnām. 166) M maṇḍalam; T alam. 167) M te; T ta. 168) T tathāsthānam. 169) M sadā timiti tam. 170) M, T *acyutam* for *acyuta*-. B. N. 's reading is *-prabhūta*-. comp. K. M., A. B.: -pratita-. 171) M bhakṣitaḥ jalaḥ. 172) M mūḍhaḥ. T mūḍhā. 173) M calayadbhyaḥ; T calayat yadbhyaḥ. 174) M omits *pakṣibhyaḥ*. 175) *vi-ras=dvi-rasana*=snake. 176) M salilasamśadā; T balisamśadā. 177) M vātāla-; T pāla-. 178) B. N. 's reading is *prabhūta*-. 179) T sañcaritaparyantavanam. 180) B. N. 's interpretation of v. 130 is quite different from *Ratn*-. 181) M samānakhalakṣiṇīśahita. 182) T uttare tarāhi. 183) M na na kriyā. 184) M he lakṣmītiti sadṛśahita; T he lakṣmī nātisahita. 185) B. N. 's interpretation of v. 151 is somewhat peculiar; comp. *Ratn*-, and *Ratnaśrī ad Kāvyalakṣaṇa* (K. Ā.) III. 71.